

فهرست مطالب:

- معرفی اعضای شاخص انجمن - دکتر محمد توکل
- اطلاعیه انجمن ایرانی اخلاق در علوم و فناوری درباره (شرایط اخلاقی جامعه)
- گزارش سخنرانی (ملاحظات پیرامون رابطه اخلاق و جامعه) - دکتر حبیب‌الله پیمان
- گزارش سخنرانی (کیفیت در خدمات سلامت و ملاحظات اخلاقی) - دکتر مصطفی معین
- خوشامد به اعضای جدید انجمن
- شماره‌های ۳ و ۴ - پاییز و زمستان ۱۳۸۷ - فصلنامه علمی-پژوهشی اخلاق در علوم و فناوری
- شرکت انجمن ایرانی اخلاق در علوم و فناوری در دهمین نمایشگاه دستاوردهای پژوهشی و فناوری
- برگزاری همایش علمی و تخصصی اخلاق و روابط بین‌الملل
- سمپوزیم (ماهیت حقوقی و محتوی رضایت‌نامه‌های درمانی)
- معرفی کتاب
- شرکت انجمن ایرانی اخلاق در علوم و فناوری در سومین همایش تخصصی آسم و انرژی

انجمن ایرانی اخلاق در علوم و فناوری

Iranian Association for Ethics in Science and Technology

No. 12
Autumn 2009

شماره ۱۲
پائیز ۱۳۸۸

رئیس انجمن ایرانی اخلاق در علوم و فناوری: دکتر مصطفی معین
دبیر انجمن ایرانی اخلاق در علوم و فناوری: دکتر جعفر میلی منفرد
خزانه‌دار انجمن ایرانی اخلاق در علوم و فناوری: دکتر سعید سمنانیان

اعضای علی‌البدل هیات مدیره
(به ترتیب حروف الفبا)
دکتر مهدی بهادری نژاد
دکتر یوسف ثبوتی

بازرس اصلی انجمن
دکتر محمد حسین صنعتی
بازرس علی‌البدل انجمن
دکتر احمد فهیمی فر

اعضای اصلی هیات مدیره انجمن
ایرانی اخلاق در علوم و فناوری
(به ترتیب حروف الفبا)
دکتر شاهین آخوندزاده
دکتر اردشیر امیرارجمند
دکتر محمد توکل
دکتر سعید سمنانیان
دکتر داریوش فرهود
دکتر مصطفی معین
دکتر ثریا مکنون
دکتر رضا مکنون
دکتر جعفر میلی منفرد

مدیر اجرایی خبرنامه: دکتر کتایون بیداد

با همکاری: محبوبه اطاهریان

زیر نظر: ریاست انجمن ایرانی اخلاق در علوم و فناوری

طرح و اجرا: کانون آگهی و تبلیغات چکامه‌اوا

شمارگان: ۵۰۰ جلد

معرفی اعضای شاخص انجمن

دکتر محمد توکل

تاریخ و محل تولد: ۱۳۳۳- یزد
متاهل و دارای دو فرزند
نشانی پست الکترونیکی:

mtavakkol@gmail.com, mtavakol@ut.ac.ir

(الف) مدارک تحصیلی

- لیسانس مهندسی علوم، ریاضی و کامپیوتر- دانشگاه صنعتی شریف- ۱۳۵۶
- فوق لیسانس علوم کامپیوتر- دانشگاه اورگان آمریکا - ۱۳۵۷
- دکترای جامعه‌شناسی- دانشگاه آبردین انگلستان - ۱۳۶۰
- فوق‌دکترای جامعه‌شناسی- دانشگاه کمبریج انگلستان- ۱۳۶۱

(ب) سوابق علمی- آموزشی و اجرایی

- استادیار دانشکده علوم، دانشگاه کاشان، ۱۳۵۸
- دانشیار دانشگاه آنا، الجزایر، ۱۳۶۶-۱۳۶۲
- مدیر گروه جامعه‌شناسی، دانشگاه تربیت مدرس، ۱۳۷۱-۱۳۶۶
- رئیس دانشکده علوم اجتماعی و اقتصادی، دانشگاه الزهراء، ۱۳۶۸-۱۳۷۰
- دبیرکل کمیسیون ملی یونسکو ایران، ۱۳۷۲-۱۳۷۰
- استاد مدعو دانشگاه کالیفرنیا، لوس آنجلس (UCLA)، ۱۳۷۳

- مدیر گروه جامعه‌شناسی، دانشکده علوم اجتماعی، دانشگاه تهران، ۱۳۷۶-۱۳۷۴
- رئیس مؤسسه پژوهش و برنامه‌ریزی آموزش عالی، ۱۳۷۹-۱۳۷۶
- معاون پژوهشی وزارت علوم، تحقیقات و فناوری و رئیس مرکز تحقیقات سیاست علمی کشور، ۱۳۸۱-۱۳۷۹
- عضو شورای اجرایی یونسکو در پاریس، ۱۳۸۳-۱۳۸۰
- محقق مدعو دانشگاه آکسفورد انگلستان، ۱۳۸۲-۱۳۸۱
- دبیرکل کمیسیون ملی یونسکو ایران، ۱۳۸۶-۱۳۸۱
- استاد دانشکده علوم اجتماعی دانشگاه تهران، از سال ۱۳۶۶ تاکنون
- تدریس دروس کارشناسی، کارشناسی ارشد و دکتری در زمینه جامعه‌شناسی معرفت، جامعه‌شناسی علوم و تکنولوژی، جامعه‌شناسی جامعه اطلاعاتی، جامعه‌شناسی پزشکی، جامعه‌شناسی تکنولوژی و توسعه، جامعه‌شناسی بهداشت و سلامت جوانان
- راهنمایی بیش از ۵۰ پایان‌نامه در مقطع کارشناسی ارشد و ۱۴ پایان‌نامه در مقطع دکتری
- برگزاری چندین کارگاه آموزشی و سخنرانی
- انتشار بیش از ۱۰۰ مقاله علمی- پژوهشی در کنفرانس‌ها و مجلات داخلی و خارجی
- تألیف و ترجمه چندین کتاب از جمله: کتاب‌های مقدمه‌ای بر جامعه‌شناسی علم، مأخذشناسی توسعه، جامعه‌شناسی پزشکی، جامعه‌شناسی معرفت
- عضو هیأت مدیره انجمن ایرانی اخلاق در علوم و فناوری
- عضو هیأت مدیره انجمن پژوهش‌های آموزشی ایران
- عضو هیأت مدیره جمعیت توسعه علمی ایران
- عضویت در چندین انجمن بین‌المللی
- عضویت در شورای علمی AISAS (وابسته به یونسکو)
- عضو پانل علوم تکنولوژی بانک توسعه اسلامی (IDB)

اطلاعیه انجمن ایرانی اخلاق در علوم و فناوری درباره «شرایط اخلاقی جامعه»

در جامعه‌ای که متأثر از تنگناها و مسایلی است که یک کشور در حال گذار و در حال توسعه با آن رو به روست و جامعه‌ای که به علت ضعف نهادهای حل اختلاف و کارگزاران حکومتی در اعمال و اثبات بی‌طرفی، در زمینه‌های رشد و انسجام اخلاقی تضعیف شده است، عملاً بی‌اخلاقی در عرصه‌های مختلف عمومی و خصوصی به سرعت رشد می‌کند. بنابراین در چنین معضلی نگرانی نهادهای علمی و تخصصی نیز به جاست و این بیماری و این نگرانی وقتی افزون می‌شود که نمونه‌هایی در سطح کلان مشاهده شود، اما دغدغه برخورد با آنها به عنوان یک پدیده زشت ضعیف باشد. در واقع اگر آگاهی و اراده برخورد با این مسأله وجود داشته باشد، مسأله حل می‌شود و کمتر امکان تکرار آن بوجود می‌آید. امروزه به‌وضوح دیده می‌شود که اخلاق تخصصی و حرفه‌ای در زمینه‌های علمی، از پژوهش‌ها و تولید مقالات علمی گرفته تا مدارک علمی و مدارج تحصیلی، در زمینه‌های اقتصادی چه به لحاظ نظری و چه به لحاظ علمی، در زمینه ارتباطات اجتماعی و رقابت‌های سیاسی در سطوح مختلف، در مطبوعات و رسانه‌ها و نهادهای اطلاع‌رسانی و آنچه به عنوان مسایل جامعه مطرح می‌کنند و عملکردها و یا آمارهایی که در اختیار جامعه قرار می‌دهند، بی‌اخلاقی‌ها، ضعف‌ها و آسیب‌های جدی به وجود آمده است. حال آنکه در همه این‌ها اخلاق مبناست و ضروری است مبانی اخلاقی راهنمای ما باشد تا اعتماد عمومی بوجود آید. انجمن ایرانی اخلاق در علوم و فناوری به لحاظ رسالت علمی و تخصصی که بر دوش دارد، از بروز این وضعیت احساس خطر می‌کند و به همه دست‌اندرکاران و مسؤولان، دانشمندان، صاحب‌نظران و متفکران هشدار می‌دهد که در جامعه ما مبانی و قواعد مسلم اخلاقی خدشه‌دار شده و وضعیت شکننده‌ای به وجود آمده است. وظیفه همگان و به خصوص اصحاب اندیشه جامعه است که به چاره و معالجه بیندیشند و به هر طریق شایسته برای درمان این بیماری کوشش نمایند. در این راه این انجمن از دریافت پیشنهادهای و نظرات اندیشمندان و دانشمندان استقبال می‌کند تا بتواند حسب رسالت خود هر اقدامی را که به عنوان یک انجمن علمی باید انجام دهد، مغفول نگذارد.

گزارش سخنرانی

«ملاحظات پیرامون رابطه اخلاق و جامعه»

در بیست و یکمین نشست علمی انجمن ایرانی اخلاق در علوم و فناوری که در تاریخ ۲۸ اردیبهشت ماه سال جاری برگزار شد استاد دکتر حبیب‌الله پیمان سخنرانی با عنوان «ملاحظات پیرامون رابطه اخلاق و جامعه» ایراد نمودند. ایشان در ابتدای سخنانشان اظهار داشتند در این واقعیت که بحران

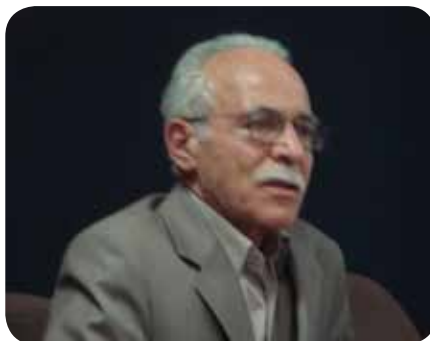
انجمن ایرانی اخلاق در علوم و فناوری با هدف تقویت مبانی اخلاقی جامعه در سال ۱۳۸۳ پایه‌گذاری شد. بر مبنای اساسنامه، رسالت انجمن گسترش و پیشبرد ارتقای اخلاق در علوم و فناوری، توسعه کیفی نیروهای متخصص و بهبود بخشیدن به امور آموزشی و پژوهشی در زمینه‌های اخلاق در حرفه، اخلاق در پژوهش، اخلاق در زمینه‌های تخصصی، اخلاق در زمینه‌های نو و نیز مطالعه و بهره‌گیری از آموزه‌های دینی و فرهنگ ملی برای تقویت اخلاق در فرهنگ عمومی و گسترش ارتباطات و مبادلات فکری، علمی و فرهنگی میان دانشمندان، فلاسفه و عالمان دینی در زمینه‌های علمی و اخلاقی است. این انجمن علمی در جامعه‌ای بوجود آمده است که مبانی رفتار اخلاقی به لحاظ نظری جزئی از هویت و فرهنگ آن می‌باشد. در یک جامعه اسلامی باور این است که محورهای حرکت جامعه بر مبنای آموزه‌های دینی، باید اخلاقی باشد. انقلاب اسلامی سال ۱۳۵۷ با احیای چنین هویتی معنا یافت و باور و شوق مردم در این سو بود که شاهد رشد منش‌ها و روش‌های اخلاقی در سطوح مختلف فردی و اجتماعی باشند. در چنین فرآیندی، رسالت انجمن در زمینه اخلاق حرفه‌ای به لحاظ نظری، تقویت و تخصصی کردن این اخلاق عمومی است. روشن است که در جامعه‌ای با مبانی فرهنگ اخلاقی و در پرتو دستاوردهای متأثر از وقوع انقلاب اسلامی، آموزش اخلاق حرفه‌ای سریع‌تر می‌تواند گسترش یابد و شکوفا شود. در چنین تصویر زیبایی می‌تواند این انتظار وجود داشته باشد که متخصصان، صاحب‌نظران، کارشناسان، اصحاب حرفه‌ها، فعالان عرصه‌های مختلف اجتماعی، که مجهز به دانش و اخلاق هستند می‌توانند جامعه‌ای نمونه و پیشرو را بوجود آورند. اما در کنار این تصویر زیبا این واقعیت تلخ نیز می‌تواند بوجود آید که اگر بی‌اخلاقی در عرصه‌های مختلف گسترش یابد، همه این دستاوردها و فرصت‌ها در معرض تهدید قرار می‌گیرند. متأسفانه باید، گفت جامعه امروز ایران از وجود بی‌اخلاقی در عرصه‌های مختلف در سطوح خرد و کلان رنج می‌برد. وقتی جامعه‌ای در سطح کلان از قواعد و رفتارهای اخلاقی برخوردار باشد، می‌توان امیدوار بود که نارسائی‌های سطح خرد تقلیل یابد. در آن صورت قابل تصور است که با آموختن از مدیران و مسؤولان و پیشوایان، کل جامعه در مسیر اصلاح گام بردارد و قدم به قدم به سوی اخلاقی‌تر شدن برود. اما اگر نارسایی‌های اخلاقی در سطح کلان جامعه بروز کرد، نگرانی و دغدغه اصحاب معرفت و متفکران فزونی می‌یابد، چه این قاعده عمومی است که مردم در رفتارهای جمعی به مدیران و حاکمان استناد می‌کنند.

تحمیل شود. فرق نمی‌کند که آن مرجع بیرونی پدر، زمامدار یا خدا باشد. رفتار به ظاهر اخلاقی هم که ناشی از ترس درونی شده از کیفر و عقاب الهی (سوختن در آتش جهنم) است، در رده اخلاق اصیل قرار نمی‌گیرد. زیرا در این حالت هم فرد خود را به انجام کارهایی یا پرهیز از انجام کارهای دیگری «مجبور» می‌بیند و جبر چه منشاء بیرونی داشته باشد و چه درونی، با عمل اخلاقی در تضاد است. در یک مقایسه کلی به نظر می‌رسد که در جامعه‌های کهن و سنتی، رفتار اخلاقی بخش بزرگی از مردم ناشی از اجبار به اطاعت از فرامین یک مرجع فرا شخصی، زمینی و یا آسمانی و ترس‌های درونی شده از کیفرهای دنیوی و یا اخروی است. با رشد آگاهی‌ها و افسون‌زدایی از بسیاری عقاید سنتی، مردم بیش از پیش از اسارت این نوع ترس‌ها «رها» می‌گردند. تحولی که موجب توسعه تدریجی رفتار اخلاقی اصیل و متروک شدن اخلاقیات صوری و دستوری می‌شود. با این حال اگر از شیوع انواع انحرافات اخلاقی در جامعه‌های مدرن سؤال شود، از جمله می‌توان به غلبه روحیه سودجویی بر تمایلات و کنش‌های افراد و انگیزه جلب منفعت شخصی که با حاکم شدن نظام سرمایه‌داری تقویت و رواج وسیع پیدا کرده است، اشاره کرد. دومین عامل به همین اندازه تأثیرگذار، اعلام استقلال و جدایی حیات اقتصادی و سیاسی جامعه از زندگی اخلاقی (و دینی) در آغاز عصر جدید است. با تعریف سیاست و اقتصاد به عنوان علمی که هر یک مبتنی بر قوانین خاص خود است، هر نوع پیوندی میان آنها و اخلاق و مذهب انکار شد. گفتند، عمل به شیوه علمی در عرصه سیاست و یا اقتصاد ایجاب می‌کند که افراد صرفنظر از هر نوع ملاحظه و الزام اخلاقی و یا مذهبی، تنها با اتکاء به نیروهای دخیل در امر سیاست (تولید و مبادله قدرت) و یا اقتصاد (تولید و مبادله ارزش‌های مادی) عمل نمایند، تا با صرف کمترین هزینه در کوتاه‌ترین زمان، بیشترین نتیجه را در کسب انباشت قدرت سیاسی یا سود مادی به دست آورند.

وی در بخش دیگری از سخنانش با طرح این سؤال که چه رفتاری اخلاقی است و نسبت آن با جامعه چیست؟ اصول اخلاقی تا چه اندازه از جامعه و فرهنگ تأثیر می‌پذیرد و متقابلاً روی زندگی اجتماعی اثرگذار هستند، افزود در این نکته تردید نیست که اخلاق ماهیتاً امری اجتماعی است. زیرا در کنش متقابل میان حداقل دو نفر یا بیشتر ظاهر می‌شود. اخلاق نوع خاصی از رفتار است که فرد در مواجهه با دیگری (یک یا جمعی از افراد) و یا ضمن انجام وظیفه‌ای که به دیگری مربوط می‌شود، از خود بروز می‌دهد. بنابراین خصلتی اجتماعی دارد. به عبارت دیگر، رفتار اخلاقی عملی است آگاهانه و آزادانه که در ارتباط با دیگران معنا می‌شود و تعیین پیدا می‌کند، رفتاری که فقط به خود فرد مربوط بوده و آثار آن چه مستقیم و یا غیرمستقیم ربطی به زندگی دیگران ندارد، عنوان اخلاق داده نمی‌شود و طبعاً مورد قضاوت دیگران قرار نمی‌گیرد.

در «عمل اخلاقی» فرد بی‌اعتنا به منافع و علائق شخصی (و یا بر خلاف آنها) و تنها به خاطر رساندن خبری به دیگران یا رعایت حقوق و

اخلاقی از زمره مهم‌ترین بحران‌های دامن‌گیر جامعه‌های امروزی است، کمتر کسی تردید دارد. پیش از این هم جامعه‌های بشری از آسیب بد اخلاقی مصون نبوده‌اند. با این وجود، آنچه وضعیت جامعه‌های مدرن را از این بابت از جوامع کهن متمایز می‌کند؛ یکی تبدیل اخلاق اجتماعی به

اخلاقیات فردی و دیگری، سلب مسؤولیت دولت‌ها و نهادهای عمومی از امر پرورش و رسیدگی به امور اخلاقی مردم و واگذاری آن به وجدان فردی اشخاص، به طوری که افراد در رعایت یا عدم رعایت اصول و ارزش‌های اخلاقی در جامعه آزادی عمل خیلی بیشتری دارند تا مردمی که در جامعه‌های کهن زندگی می‌کردند؛ گویی میان آزادی فرد و عدم پایبندی به قواعد اخلاقی نوعی تلازم وجود دارد. به طوری که اگر کسی را به خاطر لاقیدی اخلاقی مورد انتقاد و سرزنش قرار دهند، حق دارد در توجیه رفتار خود به حق آزادی فردی تکیه کند و «لاقیدی» را با «آزادی» مشابه سازد. در صورتی که با تأمل در مفهوم آزادی متوجه می‌شویم که این دو نه تنها ملازم نیستند که به عکس تقیض یکدیگرند؛ آزادی ریشه در وجدان و خودآگاهی اراده فرد دارد. زیرا لاقیدی مرادف تبعیت از هوی و هوس‌ها و نشانه فقدان یا ضعف اراده و ناتوانی در مدیریت خواسته‌ها و انگیزه‌های شخصی و عمل بر طبق ندهای وجدان است. فهم نادرست از رابطه میان آزادی و تعهد اخلاقی، ناشی از آن است که بعضاً آزادی را در وجه «منفی» آن یعنی «نبود مانع در برابر انجام خواسته‌های شخصی» محدود می‌کنند و وجه مهم‌تر آن را که داشتن توان فکری و ارادی و روحی لازم برای انتخاب آزاد و فارغ از هر نوع اجبار درونی و یا بیرونی است، فراموش می‌نمایند. «آزاد» کسی نیست که قدرت کنترل هوس‌های شخصی (ضد اخلاقی و ضد اجتماعی) را ندارد و نمی‌تواند به فرمان وجدان اخلاقی خود تصمیم بگیرد و عمل کند، عملی که هدفش صرفاً انجام نیکی و خدمت به دیگران است. هر چند برای فاعل آن خسران و زحمات مادی و جسمی در بر داشته باشد، یا از انجام عملی که برای شخص وی تولید لذت و سود می‌کند، اما موجب زیان و آسیب به دیگران می‌شود، خودداری کند؛ بنابراین بر عکس تصور این گروه، آزادی درونی (مثبت) مبنای تعهد اخلاقی است، به طوری که اگر آزادی وجدان و اراده فردی محقق نشود، امر اخلاقی بلاموضوع می‌گردد. رفتار اخلاقی اصیل آن نیست که از یک مرجع بیرونی بر فرد

انگیزه رفتار اخلاقی یک فرد را باید در شخصیت فردی او جست یا رفتار اخلاقی، نکته دوم این که آیا یک جامعه «عقلانی» که همه یا اکثریت افراد آن از فرمان عقل پیروی می‌کنند، از سلامت و تعادل کافی برخوردار هست که نیازی به جست و جوی یک جامعه «اخلاقی» نباشد؟ یا آن که جامعه اخلاقی در اصل چیزی جز یک جامعه تحت حاکمیت خرد نیست و اخلاق، همانگونه که کانت باور داشته، انجام وظایفی است که عقل بر دوش انسان‌ها می‌گذارد، این مطلب ما را به موضوع و خاستگاه رفتار اخلاقی هدایت می‌کند که ببینیم ریشه رفتار اخلاقی در کجاست؟ در طبیعت یا فطرت آدمی، در عواطف و احساسات وی در مناسبات اجتماعی و یا در مناسبات عقلانی؟

پرسش اخیر را می‌توان به ترتیب زیر صورت‌بندی کرد: آیا بدون پایبندی به اخلاق، جامعه‌ای سالم و بهره‌مند از امنیت، آزادی و عدالت اجتماعی و صلح و دوستی ممکن است؟ و یا به نحوی که محمد نجشب برای نخستین بار در برابر جامعه سیاسی و روشنفکری ایران مطرح نمود؛ همانگونه که دموکراسی و عدالت اجتماعی لازم و ملزوم یکدیگرند میان این دو از یک سو و اخلاق تلازم وجود دارد، به طوری که بدون این یک، تحقق آن دو ممتنع است.

البته نجشب در گامی فراتر ثابت کرد که اگر تعهدات اخلاقی افراد مبتنی بر فلسفه وجودی خداپرستی نباشد، در دراز مدت و در برابر آزمون‌های دشوار که نیاز به گذشت و فداکاری و چشم‌پوشی از منفعت شخصی است، فاقد ضمانت اجرایی است.

از دیدگاه او، درست‌اندیشی شرط درست زیستن است. همچنان که خوشبختی فرد در گرو خوشبختی اجتماع است؛ اما این خوشبختی بدون تکیه بر یک قدرت اجتماعی برآمده از اتحاد و همبستگی میان افراد پدید می‌آید، اما باید دید لوازم و اساس این اتحاد چیست؟ منافع مادی و طبقاتی نمی‌تواند پایه اتحاد پایدار قرار گیرد. همچنین تجمع بر گرد یک شخصیت، در مقابل وی علاوه بر عامل اشتراک عقیده به‌عنوان شرط اولیه همبستگی پایدار بر تعهد افراد به اصول و ارزش‌های اخلاقی به‌عنوان شرط مکمل وحدت و همکاری، تأکید می‌کند. در این میان، مسؤولیت پیشروان و رهبران جامعه در پایبندی و عمل به ارزش‌های اخلاقی دو چندان است. زیرا افرادی که مسؤولیتی اجتماعی و سیاسی را می‌پذیرند خیلی بیش از افراد عادی باید پایبند اصول و ارزش‌های اخلاقی و انسانی باشند.

نجشب در اهمیت حق آزادی اخلاقی و فکری برای هر فرد و تلازم آن با مبارزه برای تحقق عدالت اجتماعی می‌گوید: «باید دید آیا کسانی که از رشد فکری و اخلاقی محروم و فاقد قدرت و آزادی ارادی و روحی هستند، کسانی که برای منش پاک و فضیلت و تقوی ارزش قائل نیستند، کسانی که صرفاً در پی سود خویشتند و جز به ارضاء شهوات و تأمین حوایج مادی خود نمی‌اندیشند، آیا آن شایستگی را دارند که عهده‌دار اجرای اصول عدالت اجتماعی باشند؟ آیا مردم با پیروی از

مصالح عمومی دست به عمل می‌زند. شرط اخلاقی بودن یک عمل آن است که فرد نخواهد با آن عمل کسانی را که از نیکی‌ها و خدمات وی بهره‌مند می‌شوند «وسيله» جلب منفعت و نیل به مقاصد شخصی قرار دهد. بلکه در این کار همان گونه که کانت تأکید کرده است شخصیت یا وجود انسانی آنان غایت و هدف نهایی وی باشد.

هنگام انجام عمل اخلاقی، فرد از «خود» فراتر می‌رود و اندیشه و احساسات از طریق انجام وظیفه یا عمل خیر «دیگری» را در بر می‌گیرد. به همین خاطر است که اخلاق تنها در بستر یک «کنش اجتماعی» معنا پیدا می‌کند و از آنجا که پدیده‌ای متعلق به جامعه است پس اخلاق نیز امری متعلق به جامعه و جداناپذیر از حیات اجتماعی است. از این نظر می‌توان گفت که اخلاق ریشه در پیوندی دارد که فرد را با جامعه مرتبط می‌سازد. این پیوند جنبه‌های عاطفی، اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی (هویتی) و وجودی دارد؛ حتی جان استوارت میل که شالوده اخلاق را بر فایده‌مندی و اصل بیشترین خوشی قرار می‌دهد، بوجود رابطه میان خوشی فرد و خوشی جمع باور دارد.

ایشان در ادامه سخنان خود با اشاره به نقش اخلاق در فلسفه سیاسی نوین و شکل‌گیری جامعه مدنی اظهار داشتند: دولت‌های متمرکز، مداخله‌گر و اقتدارگرا، بخش عمده‌ای از تاریخ حیات سیاسی ایران را اشغال می‌کنند. اقتدارگرایی، ملازم کار برد دائمی قهر و خشونت در یک سو و باز تولید آگاهی‌های کاذب و مخفی کردن هدف‌ها و عملکرد حقیقی خود در زیر پوششی از توجیهات مذهبی و ایدئولوژیک است. پیروی از این روش‌ها و ابزار در کسب، تمرکز و حفظ قدرت یک پارچه و انحصاری، اخلاق و ارزش‌های مناسب با آن را در شخصیت سیاستمداران اقتدارگرا پرورش می‌دهد. این نوع اخلاق سیاسی، زیر تأثیر مناسبات و ارزش‌های حاکم بر حوزه حکومت، در درون جامعه مدنی و زیست جهان مردم نیز، رسوخ می‌کند و در اثر آن ارزش‌های اجتماعی و اخلاقی جامعه را به انحطاط می‌کشاند. ناهنجاری‌ها و بحران‌های اخلاقی، جامعه مدنی را فرا می‌گیرد و بسیاری از مردم به شیوه حکومت‌گران اقتدارگرا در رفتار و مناسبات با یکدیگر به خشونت و فریبکاری و دروغ و تزویر متوسل می‌شوند. به این ترتیب اعتماد عمومی زایل و سرمایه اجتماعی به شدت آسیب می‌بینند. در چنین جامعه‌ای نهال دموکراسی آزادی و عدالت هر چند بار که کاشته شود خیلی زود پژمرده می‌گردد و به رشد و بالندگی نمی‌رسد و استوار نمی‌گردد. تحقق و توسعه آزادی و عدالت، مستلزم برقراری اخلاقیات و ارزش‌های انسانی متناسب با این اصول است تا در سایه آن نیروهای خلاقه انسان‌ها بیدار و فعال شوند. با همبستگی میان خود آماده مشارکت سیاسی و انجام تعهدات خود در برابر جامعه گردند و با بروز ابتکارات فردی و جمعی در جهت تأمین خیر عموم و حراست از آزادی و حقوق اجتماعی در فرآیند توسعه شرکت جویند.

دکتر پیمان در پایان سخنان خود افزود در پرسش از نسبت و رابطه اخلاق و جامعه توضیح دو نکته اهمیت اساسی دارد. یکی این که آیا

۴. مقبولیت و پذیرش خدمات
۵. عدالت و انصاف در ارائه خدمات
۶. حفظ ایمنی و سلامت بیمار
۷. سرعت ارائه خدمات
۸. بیمار محوری و تأمین رضایت و نیاز او

اهداف فوق نشانگر این واقعیت است که موضوع کیفیت در خدمات سلامت بسیار فراتر از فقط ارائه خدمات مبتنی بر شواهد به بیماران است. در واقع نظریه سه گانه دونابدیان (Donabedian Triad) در خصوص چگونگی ارزیابی و اندازه‌گیری کیفیت در خدمات سلامت بر پایه مؤلفه‌های ساختار، عملکرد و نتایج، اکنون با چالش‌های جدی روبرو است. تجربه ده‌ها ساله در نظامات گوناگون بهداشتی - درمانی نشان داده است که نظارت و ارزیابی بازخورد عملکردها و نتایج به تنهایی برای بهبود کیفیت (QI) در مراقبت‌های پزشکی کافی نیست. افزایش آگاهی بیماران و اطلاع‌رسانی به دریافت‌کنندگان خدمات با شفاف‌سازی و اطلاع‌رسانی عمومی و نیز بکارگیری راهبردهایی چون برگزاری دوره‌های بازآموزی، انجام پژوهش‌های علمی و مطالعات بالینی، پرداخت در ازای کیفیت (Pay for quality performance_P4P) و سایر راهکارهای آموزشی، پژوهشی، اجرایی و تصویب ضوابط قانونی تا حدود قابل توجهی در بهبود کیفیت خدمات مؤثر و مفید بوده است. اما بدون تردید با توجه به رابطه نزدیک اخلاق و کیفیت، تلفیق انگیزه‌های تخصصی و حرفه‌ای جامعه پزشکی با برنامه‌ریزی‌ها و تدابیر مدیریتی مناسب و رعایت ارزش‌های اخلاقی و اجتماعی در طب می‌تواند بالاترین نقش را در ارتقای کیفیت خدمات و حفظ حقوق و سلامتی بیماران داشته باشد.

در انجام مطالعات و برنامه‌های ارتقای کیفیت، رعایت ملاحظات اخلاقی از جمله داشتن اعتبار علمی و توجیه اجتماعی، انتخاب درست بیماران شرکت‌کننده در مطالعه، نسبت قابل قبول سود و زیان، احترام به حقوق و حریم شخصی بیمار و محرمانه بودن اطلاعات پرونده پزشکی او، دریافت رضایت آگاهانه و پاسخگویی نسبت به پیامدها و توضیح نتایج اقدامات انجام گرفته در جهت حفظ و ارتقای سلامتی بیماران و بهبود کیفیت خدمات ضروری است.

Reference:

1. C.A. Anderson, «Ethics Committees and Quality Improvement: A Necessary Link,» Journal of Nursing Care Quality 11, no. 1(1996):22-28.
2. K. Mitchell, et al., «The Synergistic Relationship between Ethics and Quality Improvement: Thriving in Managed Care,» Journal of
3. Jha AK, Perlin JB, Kizer KW, Dudley RA. Effects of the transformation of the Veterans Af-

عفاید غیرعلمی و خرافی و بد منشی‌ها و بد اخلاقی‌ها قادرند جامعه‌ای آزاد، عاری از ظلم و جور و استثمار پدید آورند؟ آیا مردمی کوتاه فکر و ضعیف النفس می‌توانند ایده‌آلی مقدس ... را که آرزوی دیرین انسانیت و بزرگترین آرمان اجتماعی بشریت است، صورت اجرا بخشند؟ دقت و بررسی در این اصول توجه دقیقی به سیر تکامل مبارزات آزادی خواهی و عدالت طلبی به طرز نمایان و غیرقابل انکار، جهت تکاملی این کوشش‌ها می‌دهد. نشان می‌دهد که آزادی و عدالت برای آنکه تحقق یابد، باید بر پایه اخلاق و اخلاق نبر بر فلسفه وجودی خداپرستی استوار گردد.

کیفیت در خدمات سلامت و ملاحظات اخلاقی

(Health care quality improvement & ethical issues)

دکتر مصطفی معین، استاد دانشگاه علوم پزشکی تهران،

مرکز تحقیقات ایمونولوژی، آسم و آلرژی

(رئیس کرسی یونسکو در آموزش سلامت و رئیس انجمن ایرانی اخلاق در علوم و فناوری)

خلاصه سخنرانی در سومین کنگره بزرگ سلامت (۱۳ و ۱۴ آبان ۱۳۸۸) پیشینه بکارگیری اصول اخلاقی و شکل‌گیری کمیته اخلاق در سازمان‌های بهداشتی - درمانی به اوایل دهه ۷۰ میلادی بر می‌گردد. طی سال‌های آغازین دهه ۹۰ با فعال‌تر شدن کمیته‌های اخلاق پزشکی، سطح تأثیرگذاری آنها از مسائل پزشکی بالینی به فضای سازمانی گسترش یافت. در مقاله‌های علمی منتشر شده در سال ۱۹۹۶، مرتبط شدن کمیته‌های اخلاق با برنامه‌های «بهبود کیفیت در خدمات سلامت» و تعمیم ارزش‌های اخلاقی از فضای سازمان به سطح جامعه پیشنهاد گردید.

«کیفیت در خدمات سلامت» به نسبت میزان رضایت بیماران از خدمات ارائه شده (کیفیت خدمات)، شاخص‌های بالینی (کیفیت فنی) و استانداردهای اخلاقی و هنجارهای اجتماعی مورد انتظار (کیفیت اخلاقی) از یک سازمان بهداشتی - درمانی و کادر تخصصی آن بوجود می‌آید. طبق تعریف، «کیفیت در خدمات سلامت» متناسب با میزان تحقق اهداف تعیین شده و نتایجی است که از ارائه خدمات بهداشتی - درمانی به فرد و جامعه با رعایت دانش (پزشکی) حرفه‌ای روز بدست می‌آید. از نگاه سازمان جهانی بهداشت (WHO- 2006) و دیگر مراجع علمی بین‌المللی، اهداف مورد نظر در بهبود کیفیت در خدمات سلامت عبارت است از:

۱. اثربخشی و ارائه خدمت مبتنی بر شواهد علمی
۲. کارایی و صرفه‌جویی در منابع
۳. دسترسی به خدمات

- خانم زهرا ابراهیم‌زاده، دانشجو کارشناسی حقوق دانشگاه شهید بهشتی
انجمن ایرانی اخلاق در علوم و فناوری حضور این عزیزان را در جمع خود گرامی می‌دارد.

شماره‌های ۳ و ۴، پاییز و زمستان ۱۳۸۷
فصلنامه علمی - پژوهشی اخلاق در علوم و فناوری
منتشر شده.

در این شماره‌ها مطالب زیر را می‌خوانیم:
بلندپروازی، علم‌بازی، مدرک‌سازی (واژه‌نامه پلجریسم) بیانیه سردبیران مجلات پزشکی ایران، معیارهای رفتار اخلاقی در انجام کار علمی، رفتارهای ضدتولید از دیدگاه سرپرستان و مدیران صنایع و سازمان‌ها، چارچوبی برای آموزش دروس دانشگاهی اخلاق در فناوری اطلاعات، اخلاق فضیلت محور در رسانه (مطالعه موردی خبر و خبررسانی)، موادغذایی تراریخته و حقوق مصرف‌کننده، ضرورت و ویژگی‌های

پژوهش در اخلاق زیست‌محیطی، تلفیق اخلاق محیط‌زیست با رهیافت ارزیابی راهبردی محیط‌زیست برای دستیابی به توسعه پایدار، اخلاق و ایمنی در فناوری زیستی نوین، تأثیر اخلاق در اندیشه و ادراک انسان، آموزش اخلاق در دندانپزشکی، اخلاق کار و وجدان کار در کارآفرینی، پویایی اخلاق تجاری: تابعی از فرهنگ و زمان (نمونه‌ها و الگوها).

فصلنامه علمی - پژوهشی اخلاق در علوم و فناوری آماده پذیرش مقالات پژوهشی، مقالات مروری، نقد، بیان دیدگاه، مقالات کوتاه، نامه به سردبیر، پاسخ نامه به سردبیر در هر یک از زمینه‌های مرتبط با اخلاق است. علاقه‌مندان جهت آگاهی از نحوه چاپ مقالات در این فصلنامه می‌توانند به راهنمای نگارش مقالات بر روی وبگاه انجمن به نشانی: www.iranethics.ir مراجعه نمایند یا با دفتر مجله به شماره ۸۸۴۳۹۵۵ تماس بگیرند.

مجله علمی پژوهشی اخلاق در علوم و فناوری با صاحب امتیازی انجمن ایرانی اخلاق در علوم و فناوری به صورت فصلنامه منتشر می‌شود و آماده

- fares health care system on the quality of care. New England J Med. 2003; 348:2218-27.
4. Longman P. The best care anywhere. Washington Monthly. 2005;37(1-2): 38-48
  5. Arthur Anderson Co. Ethical Concerns and Reputation Risk Management: A Study of Leading U.K. Companies. London: London Business School; 1999.
  6. Biel MAB. Achieving corporate ethics in healthcare»s current compliance environment. Federal Ethics Report 1999;6:1-4.
  7. Donabedian A. The quality of medical care: A concept in search of a definition. J Fam Pract. 1979;9(2):277-84
  8. Fox E, Arnold RM. Evaluating outcomes in ethics consultation research. J Clin Ethics 1996;7(2):127-38.
  9. Quality of care: a process for making strategic choices in health systems-WHO2006- www.who.int
  10. Heilicser BJ, Meltzer D, Siegler M. The effect of clinical medical ethics consultation on health-care costs. J Clin Ethics 2000;11(1):31-38.
  11. Wynia MK. Performance measures for ethics quality. Eff Clin Pract. 1999;2(6):294-99.
  12. Fox E, Arnold RM. Evaluating outcomes in ethics consultation research. J Clin Ethics 1996;7(2):127-38.

خوشامد به اعضای جدید انجمن

- در تابستان و پاییز سال جاری، ۵ تن به اعضای انجمن افزوده شدند:
- آقای مهندس محمدجواد کوشش، مدیر بخش ساختمانی شرکت مهندسی آرمان بهین صنعت
  - آقای سعید دستمالچی، عضو هیأت علمی و کارشناس امور مجامع علمی جهاد دانشگاهی
  - آقای دکتر ابوعلی ودادهیر، عضو هیأت علمی دانشگاه تهران، مدرس دانشگاه علوم پزشکی شهید بهشتی
  - آقای دکتر پژمان اسماعیلی، دبیر آموزش و پرورش دبیرستان‌های اصفهان
  - آقای دکتر ایرج محمدزاده، عضو هیأت علمی دانشگاه علوم پزشکی بابل

بازدیدکنندگان با تخصص‌های مختلف علاقه‌مندی خود را برای اطلاع از چگونگی کار انجمن با طرح سؤالات مختلف ابراز نمودند.

پذیرش مقالات در هر یک از زمینه‌های مرتبط با اخلاق از جمله: فلسفه اخلاق، آموزش اخلاق، اخلاق در آموزش، اخلاق در پژوهش، اخلاق و قانون، اخلاق اجتماعی، اخلاق زیست محیطی، اخلاق و خانواده، اخلاق و رسانه، اخلاق در مهندسی، اخلاق حرفه‌ای، اخلاق جنسی، اخلاق و صنعت، اخلاق در مدیریت، اخلاق زیستی، اخلاق و هنر، اخلاق و ادبیات، اخلاق در حکمرانی، اخلاق و سیاست، اخلاق در ورزش، اخلاق و ژنتیک، اخلاق و حقوق زنان، اخلاق پزشکی، اخلاق و دین، اخلاق در تجارت، اخلاق و تبلیغات، اخلاق و نظامی‌گری، اخلاق و حقوق حیوانات، اخلاق و مدیریت آب، اخلاق و مدیریت معادن، اخلاق و جنگل‌داری، اخلاق و هوافضا، اخلاق و جهانی شدن، اخلاق و موجودات دستکاری شده ژنتیکی ... می‌باشد.

نویسندگان می‌توانند مقالات خود را به پست الکترونیک info@iranethics.ir یا به نشانی دبیرخانه مجله: میدان هفت‌تیر، خیابان قائم مقام فراهانی، جنب مؤسسه آموزشی کشتیرانی، کوچه شبنم، پلاک ۱۴، طبقه دوم ارسال کنند.

برگزاری همایش علمی و تخصصی اخلاق و روابط بین‌الملل

همایش علمی و تخصصی «اخلاق و روابط بین‌الملل روزهای ۱۸ و ۱۹ آبان‌ماه سال جاری به همت انجمن ایرانی روابط بین‌الملل و با همکاری دانشگاه امام صادق (ع) و پژوهشکده مطالعات فرهنگی و اجتماعی وزارت علوم، تحقیقات و فناوری در دانشکده حقوق و علوم سیاسی دانشگاه تهران برگزار شد.

محورهای این همایش عبارت بودند از:

۱. اخلاق و مباحث نظری و مفهومی
  ۲. مباحث علمی و کاربردی ایران و اسلام در روابط بین‌الملل
- در این همایش استادان، صاحب‌نظران، متخصصان و پژوهشگران مراکز علمی و تحقیقاتی کشور پیرامون اهمیت و جایگاه موضوع اخلاق و تأثیر آن در سیاست و روابط بین‌الملل به ایراد سخنرانی و ارائه مقالات پرداختند.

شرکت انجمن ایرانی اخلاق در علوم و فناوری در دهمین نمایشگاه دستاوردهای پژوهشی و فناوری

همزمان با هفته پژوهش، انجمن ایرانی اخلاق در علوم و فناوری در دهمین نمایشگاه دستاوردهای پژوهشی و فناوری شرکت کرد. این نمایشگاه با هدف افزایش سطح تماس عرضه‌کنندگان و مصرف‌کنندگان به همت وزارت آموزش و پرورش، وزارت علوم، تحقیقات و فناوری، ستاد ملی هفته پژوهش و فناوری و وزارت کشور از ۲۲ تا ۲۶ آذر ماه سال جاری در مصلى امام خمینی (ره) برگزار شد. این نمایشگاه با دستاوردهای پژوهشی و فناوری برخی از وزارتخانه‌ها، دانشگاه‌ها و مراکز تحقیقاتی، پارکها و مراکز رشد، سازمان‌ها و انجمن‌های علمی تشکیل شد. غرفه انجمن با ارایه فصلنامه‌ها، خبرنامه‌ها، بروشور، اصول اخلاقی و فرم عضویت به اطلاع‌رسانی از فعالیت‌های خود پرداخت.

بخش مسائل اخلاق حرفه. در اخلاق حرفه‌ای دو رهیافت سنتی و جدید وجود دارد. رهیافت سنتی، روی آورد مدیریت منابع انسانی به اخلاق حرفه‌ای است که بر مسؤلیت اخلاقی افراد در مشاغل و حرف توجه می‌کند و رهیافت جدید که در دهه‌های اخیر به مسؤلیت‌پذیری سازمان با نگرش سیستمی عطف توجه می‌شود. اخلاق حرفه‌ای بر حسب تنوع حرف، دامنه بسیار وسیعی دارد: اخلاق پزشکی، اخلاق آموزش و پرورش، اخلاق پژوهش و ...

شرکت انجمن ایرانی اخلاق در علوم و فناوری در سومین همایش تخصصی آسم و آلرژی

در سومین همایش تخصصی آسم و آلرژی ایران که روزهای ۲۶ تا ۲۸ آبان ماه سال جاری در تالار امام بیمارستان امام خمینی

برگزار شد، انجمن ایرانی اخلاق در علوم و فناوری میزبان را به خود اختصاص داد و با ارائه فصلنامه‌ها، خبرنامه‌ها، بروشور، اصول اخلاقی و بنر انجمن به اطلاع‌رسانی در مورد فعالیت‌های انجمن پرداخت و مورد استقبال شرکت‌کنندگان داخلی و خارجی این همایش قرار گرفت.

سمپوزیم

«ماهیت حقوقی و محتوی رضایت‌نامه‌های درمانی»

سمپوزیم اخلاق پزشکی در سالروز بزرگداشت دکتر سعید کاظمی آشتیانی در روز پنج‌شنبه دهم دی ماه سال جاری توسط پژوهشگاه رویان برگزار می‌شود. محورهای برنامه عبارتند از:

۱. ماهیت حقوقی رضایت‌نامه آگاهانه
۲. رضایت‌نامه از دیدگاه اخلاقی
۳. نگاه جهان به رضایت‌نامه آگاهانه
۴. رضایت، براءت و مسؤلیت پزشکی
۵. نحوه تنظیم یک رضایت آگاهانه صحیح
۶. رضایت در مواقع خاص
۷. رضایت در پژوهش‌های پزشکی

علاقه‌مندان برای کسب اطلاعات بیشتر می‌توانند با شماره‌های ۲۶۳۰۱۹۹۵ و ۲۲۳۲۷۴۴۱ دبیرخانه این سمپوزیم یا به وبگاه پژوهشگاه رویان به نشانی: royaninstitute.org مراجعه نمایند.

معرفی کتاب

کتاب درآمدی بر اخلاق حرفه‌ای نوشته دکتر احد فرامرز قراملکی است که انتشارات سرآمد وابسته به مؤسسه مطالعات بهره‌وری و منابع انسانی آن را در ۲۲۷ صفحه با شمارگان ۲۰۰۰ نسخه و بهای ۴۵/۰۰۰ ریال در سال ۱۳۸۷ به چاپ رسانده است. این اثر در ۸ فصل با عناوین کامیابی‌سازی، اعتماد محیط با سازمان، حلقه مفقوده، عملکرد امروز کامیابی فردا، مسؤلیت‌پذیری، ساحت مسؤلیت‌پذیری، از اخلاق کار تا اخلاق حرفه‌ای و اخلاق حرفه‌ای به منزله دانش تهیه و تدوین شده است.

در بخشی از فصل هشتم این کتاب می‌خوانیم: اخلاق حرفه‌ای شاخه‌ای از اخلاق کاربردی است که به مباحث اخلاقی در حرفه می‌پردازد. صاحبان حرفه، از دانش اخلاق دو توقع دارند: بیان نظام‌مند مسؤلیت‌های اخلاقی در حرفه و تشخیص دقیق و حل اثر

سخنرانی‌های آئی انجمن

نشست‌های علمی دوماهانه انجمن ایرانی اخلاق در علوم و فناوری با حضور استادان، صاحب‌نظران و علاقه‌مندان به مباحث اخلاق آخرین دوشنبه ماه‌های زوج از ساعت ۲۰-۱۸ در محل خیابان ولی‌عصر، روبروی مسجد بلال صدا و سیما، خیابان مهناز، پلاک ۱۵، مرکز پژوهشی توسعه مدیریت برگزار می‌گردد.

انجمن ایرانی اخلاق در علوم و فناوری از همکاری تمام علاقه‌مندان برای تهیه مطالب مرتبط با اخلاق برای وبگاه انجمن استقبال می‌نماید. افرادی که مایل به همکاری هستند، می‌توانند مطالب خود را به نشانی پست الکترونیک انجمن: info@iranethics.ir ارسال نمایند تا پس از بررسی روی وبگاه انجمن قرار گیرد.

انجمن ایرانی اخلاق در علوم و فناوری
پیشگامان اخلاق در عصر دیجیتال

گزیده‌ای از یک کتاب

- اخلاق روح قانون است و با افزایش مسئولیت‌پذیری اخلاق می‌توان قانون‌گریزی را نیز درمان کرد.
  - اخلاق کاملاً قابل تحویل به قانون نیست و همه قوانین هم اخلاقی نیستند. بنابراین، بین اخلاق و قانون نسبت عموم و خصوص من وجه برقرار است.
  - اخلاق پشتیبان قانون است. هم از این نظر که نظام‌های اخلاقی توجیه‌کننده نهایی قانون‌اند، هم از این منظر که رخنه‌های قانونی را می‌پوشانند.
  - این اندیشه که به ضرب شست قانون می‌توان وضعیت اخلاقی جامعه یا سازمانی را بهبود بخشید، به اندازه باوری که اخلاق را صرفاً مقوله‌ای درونی و فردی می‌داند و در این مسیر هیچ نیازی به قانون نمی‌بیند، اشتباه است.
- برگرفته از کتاب موانع رشد اخلاق حرفه‌ای در سازمان‌ها
نوشته دکتر احدفرامرزی قراعلکی و رستم نوچه فلاح

انجمن ایرانی اخلاق در علوم و فناوری:

نشانی: میدان هفت تیر، خیابان قائم مقام فراهانی، جنب موسسه آموزشی
کشتیرانی، کوچه شب‌نم، پلاک ۱۴، طبقه دوم
تلفن: ۸۸۴۳۹۵۵   نمابر: ۸۸۳۴۳۴۵۳

www.iranethics.ir

E-mail: info@iranethics.ir